

A fenntarthatóság értelmezésének újragondolása

Dr. Varga János

Egyetemi docens, Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar,
varga.janos@kgk.uni-obuda.hu

Dr. habil. Garai-Fodor Mónika

Egyetemi docens, Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar,
fodor.monika@kgk.uni-obuda.hu

Dr. habil. Csiszárík-Kocsir Ágnes

Egyetemi docens, Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar,
kocsir.agnes@kgk.uni-obuda.hu

Absztrakt: A fenntarthatóság korunk divatos kifejezésévé vált. A Google internetes kereső 0,39 másodperc alatt 6,5 millió találatot ad ki a 'fenntarthatóság' kifejezésre. Ugyanez a 'sustainability' angol megfelelőjére már közel 5 milliárdos találatot eredményez. Nem pusztán ez mutatja a fogalom felkapottságát. Mind a tudományos, mind a szakmai életben előtérbe került a zöldítés. Tudományos vonatkozásban számos kutatás valósult meg és azok eredményeként nagy számban publikáltak ebben a témában az elmúlt években. Emellett olyan kezdeményezések is előtérbe helyezték a fenntarthatósági kérdéseket, mint például a European Green Deal. Rengeteg pályázatot írtak ki a zöldítés elősegítésére és új fogalmak kezdtek népszerűvé válni, amelyek között talán az egyik legismertebb a zöld transzformáció. Ugyanakkor sok esetben ezek a szavak nem minden esetben társulnak pontos jelentéstartalommal. Sokan talán nem is értik, hogy mi áll a folyamatok háttérében és mit is jelent igazából a zöld átállás. A tanulmány szeretné tisztázni a fenntarthatóság igazi jelentését és jelentőségét. Elrugaszkodik a fogyasztói társadalomtól és a valódi környezeti értékek szempontjából közelíti meg a fenntarthatóság kérdését. Arra próbál utalni, hogy a fenntarthatóságot nem kezelhetjük pusztán divatos fogalomként. Valódi értékmegővő húzóerő mögötte, ez nemcsak a fogyasztásról szól és a problémák helyenként súlyosabbak, mint amit elsőre érzékelhetünk.

Kulcsszavak: fenntarthatóság, fenntartható fejlődés, zöld átállás, SDG

1 Bevezetés

Bárki, aki azt hiszi, hogy egy véges világban létezik végtelen növekedés, az vagy bolond vagy közgazdász. A gond az, hogy épp mind közgazdászok vagyunk - mondja Serge Latouche, a nemnövekedéssel is foglalkozó francia szakember. A tanulmány megszületésének egyik legfontosabb célja a fenntarthatóság valódi jelentésének meghatározása. A fenntarthatóságot sokszor csak a fogyasztáshoz, a fogyasztás alakulásához vagy a jövőbeni fogyasztási lehetőségeinkhez próbáljunk kapcsolni (Tseng et al, 2016). A probléma abból adódik, hogy azt gondoljuk, a fenntarthatóság csak a fogyasztástól függ és elegendő annyit tennünk, hogy a jövőben majd tudatosabban vagy kevesebbet fogyasztunk annak érdekében, hogy a jövő generációinak is biztosított legyen a fogyasztási lehetősége (Harjoto et al, 2021; Wang et al, 2019; UNEP, 2020). Ugyanakkor a fenntarthatóság nemcsak erről szól. A fogalmi meghatározások többsége abból indul ki, hogy a fenntarthatóság a Föld véges erőforrásaival és lehetőségeivel hozható kapcsolatba. Ugyanakkor ez újfent fogyasztásközpontú megközelítést helyez kilátásba (Dolan, 2002; Pogutz & Micale, 2011). A fenntarthatóság fenntartható világot és fenntartható életteret is jelent, amely nem pusztán a fogyasztásunk függvénye. Az elmúlt évtizedben számos kezdeményezés és program is indult, igen régóta beszélünk már fenntarthatóságról és még mindig ott tartunk gyakorlatilag, hogy valójában nem tudjuk igazából a fenntarthatóság igazi jelentését (Scopelliti et al, 2018; Shephard et al, 2016). Azzal is problémánk lehet, hogy hogyan vesszük rá a világ jelentősebb részét arra, hogy az eddigi életükhöz képest teljesen más tudatosság szerint éljék majd az emberek az életüket. A fenntarthatóság valóban megköveteli tőlünk az életmódváltást, az új tudatosságot, amelyet bizony nem kis idő és energiáfordítás lesz elérni, az anyagi vonatkozásokról nem is beszélve. Vajon tisztában vagyunk-e mire vállalkoztunk akkor, amikor azt mondtuk, hogy zöld világot vagy károsanyagkibocsátásmentes Európát szeretnénk létrehozni? Talán még a szakemberek sem képelték el eléggé, hogy teljes iparágaknak kell átalakulnia, megszűnnie és újaknak kell létrejönnie ahhoz, hogy a világ valóban zöldebb lehessen. Talán még nem gondoltunk igazán bele, hogy hány és hány olyan megoldást kell elhagynunk, amelyek ma még az ipar és a gazdaság alapjai, de pár évtized múlva már nem használhatjuk őket. Teljes megújulás kell a gazdaságban is és ennek feltételeit talán még senki sem becsülte meg igazán. Azzal mindenki maximálisan egyetért, hogy jelentős klímaproblémák érzékelhetők. Láthatjuk a globális felmelegedést, a sarkkörök olvadását, a szárazságokat vagy a globális ellátási nehézségeket. A fenntarthatóság, több, mint gazdasági kérdés, hiszen nemcsak a jövő generációinak fogyasztását kell megvédeni, megóvni, hanem egy sokkal nagyobb ökoszisztémát, a bolygónkat. Innen kell kiindulni akkor, amikor a fenntarthatóság kérdését igyekszünk meghatározni. A tanulmány a továbbiakban azzal foglalkozik, hogy min csúszik félre a fenntarthatóság értelmezése a legtöbb esetben. Vissza kell térni a fogalom eredeti értelmezéséhez (Kulhmann & Farrington, 2010). Emellett arra is tekintettel kell lennünk, hogy a fenntarthatóság mást jelent gazdasági, ökológiai vagy éppen

mezőgazdasági tekintetben (Morelli, 2011; Brown et al, 1987). Emiatt nem beszélhetünk róla általánosságban (Purvis et al, 2018). Ezért megértése és definiálása a mai napig kihívást jelent. Nincs egyetértés sokszor a fogalmakat tekintve (Fredriksson & Minna, 2015). A fenntarthatóság kutatásának egyik nagy kihívása a konzisztens definíciók hiánya a szakirodalomban (Moore et al, 2017; Dzemydiene, 2008).

2 A fenntarthatóság, mint divat

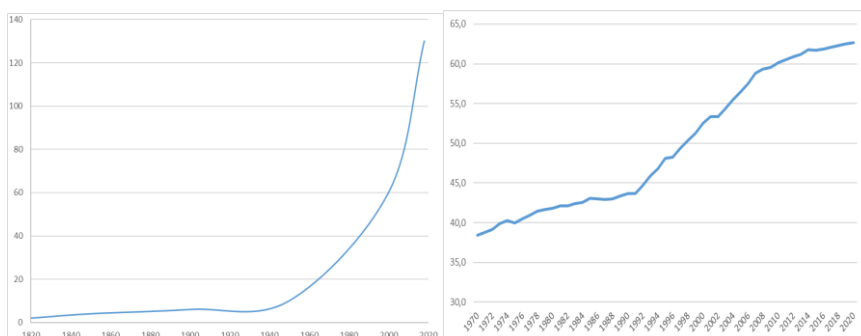
A rendkívül sokféle, akár több száz értelmezés nem segíti elő a legjobb eszközök és módszerek kialakítását vagy meghatározását a fenntarthatóság elősegítésére, hiszen ebben sem sikerül sok esetben közös nevezőre jutni (Johnston et al, 2007). Vannak azonban más problémák is, amelyek nehezítik a fenntartható élet elősegítését. Az egyik fő problémát az jelenti, hogy a fenntarthatóság számunkra és nagyon sok ember számára divat lett. Nevetséges, amit nagyon sokszor a fenntarthatósággal művelnek. Hosszú évtizedeken keresztül csak magányos klímaharcosok és néhány szakmai szervezet mert figyelmeztetni a klímaváltozás veszélyeire. Akkor mindenki erős közönnyel legyintett és senki sem akart igazából tudomást szerezni ezekről a problémákról. Ma már más a helyzet. Ma már mindenki „zöld” és hirtelen egyre többen lettek szószólói a zöld átállásnak. Természetesen a nagy lelkesedés és a hirtelen jött ambíció nem magától tört a felszínre. Az időközben elfogadott nemzetközi egyezmények vagy például az Európai Unióban elfogadott European Green Deal igencsak előtérbe helyezte a zöld témákat. Számos pályázat és támogatás megjelenése is jelezte, hogy bizony a zöld projektekre nem akármilyen támogatási összegek állnak majd rendelkezésre és a jövőben is ez lesz az egyik leginkább támogatott tevékenység. Olyanok is elkezdtek zöldítéssel foglalkozni, akik eddig egyszer sem foglalkoztak ezzel a témával. Megjelentek a divatzöldek, akik valamilyen érdeket követve kötelezték el magukat a zöld irányok mellett. Valójában a pályázati pénzek és támogatások nélkül nem biztos, hogy ilyen sokan és ilyen lelkesedéssel állnának az ügy mellé. A pályázatmenedzser.hu oldalt is érdemes ehhez áttanulmányozni. Valóban látható, hogy egyre több olyan pályázati támogatás jelenik meg, amely valamilyen formában tartalmaz zöld elemet. Nem csoda tehát, hogy egyre többen fogják rá projektjeikre, hogy ezek bizony zöld projektek és ezen a címen sok támogatást igénybe lehet majd venni. Hogy mi ezzel a valódi probléma? Ugyan finanszírozott és támogatott pályázatokról lesz szó, de azokat a kivitelezők nem igazából szívből és kellő elkötelezettségből csinálják. Meg fognak valósulni ezek a pályázatok, de hogy valójában milyen eredménye lesz ezeknek és ténylegesen mennyivel fog hozzájárulni a fenntarthatóság elősegítéséhez, az már más kérdés. Egy biztos, minden eddiginél több forrás áll rendelkezésre a zöld projektek megvalósításához és meg is emelkedett hirtelen a kezdeményezett és elindított zöld projektek száma.

Nagy kérdés, hogy eddig miért nem indítottunk ilyeneket és miért csak most lett hirtelen ennyi „zöld” szereplő.

3 A fenntarthatóság mögött álló anomáliák

A fenntarthatóság definiálását már az 1960-as, 1970-es évektől megfigyelhettük (McKenzie, 2004), bár gyökerei ennél régebbre nyúlnak vissza, egészen a római korig (Engelman, 2013). A mögöttes okokként igen számottevő világgazdasági eseményeket és jelenségeket tudunk felsorakoztatni. Olyan változások ezek, amelyek segítenek megérteni a fenntarthatóság valódi értelmét és a fenntarthatóságra való törekvés igazi esszenciáját. Az egyik legfontosabb mögöttes ok a globalizáció volt, amely az 1970-es évektől kezdett igazán kicsúcsosodni. Magával hozta a világgazdasági rendszer komplexebbé válását, a multi- és transznacionális vállalat elterjedését. A globalizáció magával hozott számos következményt, így a pénzügyi rendszerek előtérbe helyeződését, a piacok globálissá válását, a nemzetközi ellátási láncoktól való függést, a fogyasztási lehetőségek kibővülését, az egyre fokozódó erőforrásigényt. A globalizáció érezhető változást hozott a fogyasztásban is, de ahhoz, hogy fogyasztani tudjunk, először többet és mást kell termelni vagy létrehozni, illetve a piacokat is bővíteni kell. A világkereskedelem liberalizációja, a nemzetközi szabadkereskedelmi egyezmények megkötése, a gazdasági integrációk létrehozása mind-mind elősegítették a tényezőmobilitás szabadabbá válását. A globalizáció így valóban elősegítette a fogyasztást, amely lényegében egyenes következménye a fogyasztás növekedésének is. Azonban nemcsak többet kezdtünk el fogyasztani, eközben többen is lettünk, akik fogyasztani szeretnének. A fenntarthatóság másik nagy kihívása a világ népességszámának változása. 1970 óta olyan növekedésnek lehetünk szemtanúi, amely soha korábban nem fordult elő a Föld történetében. Ezt a növekedést ugyanis minden eddiginél nagyobb erőforrás és területigény kísérte az emberiség részéről, amelynek ezáltal jelentősen megnövekedett az ökológiai lábnyoma is. Az utóbbi pár évtizedben minden eddiginél jobban kihasználtuk a Föld által nyújtott lehetőségeket, de eközben elfelejtettük igazán védeni és megővni annak értékeit.

Vállalkozásfejlesztés a XXI. században 2022/2. kötet
Globális reakciók, lokális akciók a gazdaság rezilienciájának erősítéséhez

1. ábra: A világereszkedelem (balra) és a világ GDP-jének változása (jobbra)

Forrás: The WorldBank Database

A korábban soha nem látott növekedés olyan probléma, amelyre igen erőteljesen kellene fókuszálni, ha meg szeretnénk érteni a fenntarthatóság valódi értelmét. Azt is el kellene fogadnunk, hogy új mérési módszerekre lenne szükségünk ahhoz, hogy tudjuk, egyáltalán min kell változtatnunk vagy egyáltalán mit kell tennünk. A legtöbbször a GDP-vel fejezzük ki a növekedést, pedig arról egyértelműen bizonyítható, hogy nagyon rossz mutató. A GDP nem lehet alapja a növekedés kifejezésének, hiszen egyetlen dolgot tud csak érdemben meghatározni: az adott országban végső felhasználásra szánt termékek és szolgáltatások összeértékét. Ez ugyan valóban mutathatja, hogy ezek volumene mennyivel növekedett, de igazából semmilyen más információt nem hordoz. Ebből nem tudunk következtetni sem a társadalom, sem a természeti környezet állapotára. A fenntarthatóság vizsgálatához, értelmezéséhez olyan mérési megoldásokra lenne szükség, amelyek nagyobb mértékben tudják figyelembe venni a környezeti értékeket. A mérési módszertanoknak ki kellene térnie arra is, hogy egy adott társadalom mennyire cselekszik jövőtudatos módon, mennyire használja ki lehetőségeit, erőforrásait annak figyelembevételével, hogy ugyanezekre az erőforrásokra a jövőben is szüksége lehet másoknak. A GDP ma nem veszi ezeket egyáltalán figyelembe, hiszen csak egy adott időpontra vonatkozik és abban az időpontban azt képezi le, hogy mit sikerült előállítani az ország gazdasági szereplőinek, amelyet aztán végső fogyasztásra bocsáthatunk. Itt már meg is jelenik a fogyasztáscentrikus szemlélet. Igen érdekes összefüggésekre kell felhívni a figyelmet:

1. a Föld népessége rohamosan növekszik az elmúlt évtizedekben
2. ezáltal egyre több igényük lesz, a fogyasztási szint emelkedik
3. az igények biztosításához még több energia és alapanyag kell, amit a bolygónak kell biztosítania
4. a bolygó erőforrásai végesek, nem állnak örökké rendelkezésre

E fenti okfejtés megértéséhez nem kell igazán nagy szakembernek lenni. Miközben bolygónk véges erőforrásokkal rendelkezik, eközben a vele szemben támasztott igény egyre csak emelkedik, amelyet értelemszerűen nem lehet a végtelenségig fenntartani. A fenntarthatóság értelmezésének és valódi jelentésének megértése itt kezdődik. Nyilván ennek úgy lehet megálljt parancsolni, ha változtatunk. Vagy visszafogjuk a termelést és kevesebb erőforrást használunk fel, ezzel csökkentjük a piacokra juttatott termékek és szolgáltatások számát, vagy a vásárlók változtatnak fogyasztási szokásaikon és megjelennek tudatos vásárlók, akik mindenből észszerűen, tudatosan és felelősségteljesen vásárolnak. Ehhez az kell, hogy legyen önmérsékletünk, hogy ne legyen magas birtoklási vágyunk, hogy ne a fogyasztói társadalom értékrendje szerint éljünk, hogy megtanuljunk vigyázni a dolgainkra stb. E felsorolásból látható, hogy a vevői oldalra is szükség van, de ugyanúgy a termelői oldalon is változtatásokat kell elközölni. Talán az egyik legfontosabb szempont a tervezett elavulás megállítása, illetve a profitszemelet túlzott elburjánzása. Mivel utóbbi alapjaiban határozza meg az egész gazdasági életet, így a profitmaximumra törekvő szereplőknek alapvető érdeke az, hogy minél többet adjanak el valamiből, még akkor is, ha az nem feltétlenül lenne szükséges a vásárlónak. Adjunk el mindent és legyen mindennek piaca. Ez a szellemiség áll szemben azzal, amit mi fenntarthatóságnak nevezünk, hiszen a fenntarthatóságot nem lehet összeegyeztetni a végtelen növekedéssel, nem lehet összeegyeztetni a vég nélküli felhalmozással és gyarapodással. Az erőforrások szűkösségét ma alternatív energiaforrások kitalálásával és használatba vételével igyekeznek fedezni. Energiát mi magunk is képesek lehetünk előállítani, bár ez sok esetben még veszélyes és nem kevésbé környezetszennyező, mint a korábban megszokottak. A fogyasztás bővülése azonban nemcsak a megnövekedett erőforrásigényt magyarázza. A megnövekedett hulladékmennyiség is annak a többletfogyasztásnak köszönhető, amely az elmúlt évtizedekben kezdett jellemzővé válni. Eközben ne felejtsük el, hogy nemcsak egyre többet, de egyre többen is fogyasztunk. Az új gazdaság viszont új tudatosságra kell hogy épüljön és itt kell elkezdeni a fenntarthatóság megalapozását. A kulcsszó tehát a szűkösség és tisztában kell lennünk azzal, hogy ez általános, az egész bolygót érintő jelenség. Nem élhetünk úgy tehát, mintha minden örökké tartana.

4 A nemnövekedés „diszkrét bája” vagy inkább baja

A nemnövekedés diszkrét bája címen írt könyvet Serge Latouche, aki szintén a tudatosságra, a felelősségteljes fogyasztásra és a felesleges fogyasztás kizárására szólított fel könyvében. Egy kicsit utópisztikus gondolatok jelennek meg ebben a műben, hiszen maga a szerző sem tartja reálisnak, hogy az egész világ képes lehet megváltoztatni hozzáállását a kérdéshez (Latouche, 2011). Mindig lesznek olyanok, akik mohók maradnak és kapzsi módon ragaszkodnak az anyagi élvezetekhez. Igen érdekes az emberi természet, hiszen, ha valaki rendelkezik egy

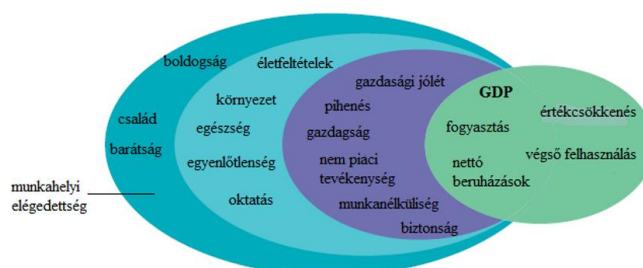
100 millió forintos autóval, miért vásárol meg magának újabb ötöt belőle. Ugyanezt a kérdést tehetjük fel számos innováció vonatkozásában. Az innováció kapcsán mindig azt mondjuk, hogy az versenyképességi tényező, amely segít növelni az életszínvonalat azáltal, hogy a szereplők folyamatosan jobb és magasabb minőségű termékek és szolgáltatások előállításában érdekeltek. Sokszor maguk a vevők is be vannak csapva, mert nem igazából értünk, vevőkért zajlanak ezek az innovációk. Az innovációk azért zajlanak, hogy a versenylőny biztosított legyen és folyamatosan fenn lehessen tartani a fizetőképes keresletet a termékek iránt. Sokszor csak ámítanak bennünket a reklámokban, hogy mindent a vevők érdekében tesznek, minden a vevő érdekében valósul meg. Egy bizonyos szinten így van, hiszen a vevőt valamivel meg kell győzni, hogy az adott terméket válassza. Azonban az innovációk többsége azt a célt szolgálja, hogy a cégek többet vagy mást tudjanak nyújtani, mint a versenytársak és alapvetően e verseny eszközöként értelmezhető. Hogy miért probléma ez a fenntarthatóság szempontjából? Talán lehet érzékelni, hogy a versenyző cégek tucatjával kénytelenek folyamatosan megújítani termékeiket. Gyakran olyan újítások is megjelennek, amelyek jelentősen sokkal nem bővítik a termék funkcionális jellemzőit, de el lehet adni úgy, mint megújított és többet kínáló változatot. A gyártók maguk is abban érdekeltek, hogy vevőiket ne veszítsék el vagy újakat szerezzenek, ezért mindent megpróbálnak bevetni és innováció címen megjelentetni a termékekben. Vajon tényleg szükségünk van-e arra, hogy ennyi új termék vagy szolgáltatás jelenjen meg? Vajon tényleg nem arra kellene inkább törekedni, hogy tartósabb eszközeink legyenek, hosszabb élettartammal és megbízhatósággal? Tényleg szükséges minden évben új telefontípusokat kiadni? Tényleg szükséges annyi termék és szolgáltatás, amely elérhető számunkra a piacokon? Nem lenne érdemes csökkenteni a tervezett elavulás jelenségét, amellyel tudatosan építenek be használati időtartamot bizonyos termékekbe? Bizonyos szereplők sok esetben folyamatosan csak apróbb újításokat tesznek a termékeikbe, ezzel is folyamatosan biztosítva az „újszerűséget”. Adagoló innovációknak fogjuk hívni ezt a jelenséget, amikor nem az a cél, hogy számottevően emeljük a termék használati értékét, hanem a vevőnek tudjunk valamilyen újdonságot nyújtani azért, hogy vásárolni akarjon majd belőle, mert jobb, mert több, mert valamiért újabb érzetet kelt. A folyamatosan módosított termékkel pedig fenn lehet tartani egy olyan fogyasztói keresletet, amely hosszabb távon biztosíthatja a cég számára a megfelelő árbevételt. Adagoljunk folyamatosan! – sok cégnek ez a filozófiája. Ha nincs folyamatos újítás, akkor nem pörög a piac, nem veszik meg az újabb terméket és az nem érdeke egyetlen profitorientált vállalatnak sem. A fenntarthatóság így nagyon nehezen összeegyeztethető a profitszemlélettel. A világon 8 milliárd ember él, de csak 3 milliárd ember számára érhetőek el ezek a termékek. A világ nagyobb része számára nem állnak rendelkezésre ugyanazok a lehetőségek. A világ egy része durván túlfogyaszt, míg a másik része nélkülözik és nem ismer alapvető terméket sem, amely számunkra megszokás. Furcsa kettőssége ez a globalizált világunknak. Hogy ez mennyire fenntartható így? Elég, ha megnézzük a jövedelmi vagy

fejlettségbeli különbségeket a világ régióiban. Elég, ha megnézzük a leggazdagabb és legszegényebb országok közötti különbségeket. Az innováció éppen ott nem hasznosul, ahol arra a leginkább szükség lenne rá... a szegényebb országokban. Folyamatosan azt halljuk, hogy innoválni kell! Ugyanakkor az innováció nem lehet öncél. Nem szolgálhatja azt a célt, hogy egyes gazdasági szereplők fenn tudják tartani vele a versenyt és el tudják árasztani a piacokat termékekkel, folyamatos vásárlásra ösztönözve a vevőket. Mindez hosszú távon nem segíti elő a fenntarthatósági célokat. Innovációra sem képes mindenki, hiszen nagyon sokszor az rengeteg pénzbe, erőforrásba, energiába és nem utolsósorban emberbe is kerül. Már eleve itt kialakul egy fejlettségbeli különbség azok között, akik tudnak innoválni és azok között, akik nem. Persze megjelentek az innovációnak újabb értelmezései is, például az értékinnováció, amely szerint úgy is lehet értéket teremteni, hogy közben csökkentjük a költségeinket. Ugyanakkor ehhez leleményesség, szellemi tőke és kreatív gondolatok is szükségesek, amelyek szintén nincsenek meg mindenkinél. Az innováció növeli a szakadékokat a gazdasági szereplők között, mert mindig lesznek olyanok, akik ebben magasabb szinten tudnak majd teljesíteni. Ezt pontosan láthatjuk az országok fejlettségi vagy versenyképességi rangsorait vizsgálva (IMD, 2022; WEF, 2020). Vannak olyan országok, amelyek innovációra alapozzák gazdaságukat és ebben próbálnak versenyelőnyt szerezni. Ugyanakkor olyan országokat is láthatunk, amelyek meglévő erőforrásaikra alapoznak és ezekkel próbálnak helytállni a nemzetközi piacokon. Azok az országok, amelyek ma az erőforrásaikra alapozzák nemzetközi versenyképességüket, előbb-utóbb ki fognak fulladni és el fogják veszíteni világkereskedelmi súlyukat. Itt lehet megemlíteni példaként az olajexportáló arab országokat. Vajon mennyire lesz fenntartható az az ország, amely gazdaságát kizárólag nyersanyag exportra építette és amely ebből a nyersanyagból belátható határidőn belül kimerül? Ezeknek az országoknak is igen jelentős szerkezetátalakuláson kell majd keresztül mennie, ha szeretnék továbbra is biztosítani a megszokott életszínvonalat a társadalmuk számára. A fenntarthatóság és a végtelen növekedésen alapuló módszertanok eleve nem férnek meg egy helyen. A véges erőforrások ugyanis előbb vagy utóbb elfogynak, még akkor is, ha próbálunk velük tudatosan vagy felelősségteljesen gazdálkodni. Ha van egy tábla csokim és egyszerre megeszem, holnap már nem tudok csokoládét enni. De ha minden nap egy kockát fogyasztok belőle, akkor hosszabb távon élvezhetem a csokoládé ízét, bár igaz, hogy előbb-utóbb ez is elfogy majd. A végességnek ez a negatív tulajdonsága. A gazdasági növekedést sem lehet a végtelenségig fenntartani, mert az feltételezi az erőforrások végtelenségét. Ezzel azért nem árt tisztában lenni. Azzal sem árt képből lenni, hogy a GDP, mint a gazdasági növekedés mérőszáma kifejezetten káros mutatónak tekinthető. A fenntarthatóság éppen arról szól, hogy erőforrásainkat gazdaságosan, hatékonyan és csak a feltétlenül szükséges mennyiségben használjuk fel. A növekedési elméletek viszont nem érzékenyek az ilyen dolgokra, sőt, ha nincs növekedés, már rögtön gazdasági válságot vagy recessziót kiálltunk. A GDP azonban nem a teljes gazdaság és sok mindent nem mér, ami egyébként fontos és értékes lehetne a

gazdaság egésze vagy a társadalom szempontjából. Nem méri a környezet vagy a társadalom állapotát, a család vagy a barátság fontosságát, az otthon végzett munka eredményeit, az együttműködések hozadékait, azt a hasznos időt, amit produktívan töltünk el otthon és nem veszi figyelembe azt sem, hogy milyen értékes az az idő, amit szeretteinkkel, barátainkkal, a megfelelő környezetben tudunk eltölteni. Sok-sok minden nincs a GDP-ben, ami pedig a fenntarthatóságához valóban fontos lenne. Ez utóbbiak mind szükségesek lennének egy fenntartható világhoz és fenntartható élethez. Ezeket azonban nem mérjük. A növekedés (GDP) a szent és sérthetetlen. Ha nem növekszik a GDP, pánik van... válság van. A nemzetgazdasági válság éppen azt jelenti, hogy a GDP tartósan, hosszabb távon visszaesik. A recesszió ugyanezt jelenti, csak rövidebb távon értelmezve. Valóban ezt jelentené egy ország vagy egy gazdaság válsága? Ha csökken a termékek vagy szolgáltatások volumene? Szükségszerűen kell válságot kiállítani, ha éppen csökken valamelyest ez az érték? Az nem válság, ha a környezetünk, egészségünk, közérzetünk romlik? Az nem válság, ha bolygónk láthatóan kimerülőben van erőforrásokat tekintve és a természetes élőhelyek területe rohamosan szűkül? Az nem válság, ha fajok sokasága tűnik el és veszélyben a biodiverzitás vagyis a faji sokszínűség? Mi az igazi válság? Ezt a kérdést is másképp kell értelmeznie annak, aki a fenntarthatóság elvén gondolkodik. Hogy jó-e, ha a GDP növekszik? Egy-két példa, amely a GDP növekedését biztosan emeli:

1. természeti katasztrófák utáni helyreállítások
2. klímaváltozás miatti beruházások
3. szemétegető telepek létesítése
4. a turizmus eredményeképpen megnövekedett légiforgalom
5. rendkívüli élelmiszertermelés az éhező területek számára
6. oltóanyag gyártás a betegségek ellen
7. infrastruktúra fejlesztés a világot átívelő ellátási láncok biztosításához
8. mélyrétegi bányászat erőforráskiaknázás érdekében
9. olajkitermelés az óceánokon
10. stb.

Csupán néhány példa arra, hogy ezek valóban emelik a GDP-t, de mögöttük igen káros folyamatok húzódnak meg. A listát pedig lehetne folytatni. Hogy ezek mennyire vannak összefüggésben a fenntarthatósággal? Azt gondoljuk, ezekre nem kell több magyarázatot szentelni.

2. ábra: Mit nem mér a GDP?
 Forrás: The Vision 2050 Report

A fenntarthatóság egyik legnagyobb kihívása az emberi mohóság, kapzsiság, nagyravágyás és birtokolni akarás.

A nélkülözőknek sok hiányzik, a kapzsinak minden.

Publilius Syrus

A közgazdaságtanban ismert jelenséggel foglalkozni kell és sokszor ezek sokkal hangsúlyosabb problémák, mint a fent említettek. Az egyik jelenséget nemes egyszerűséggel sznob hatásnak hívhatunk. A sznob hatás alatt azt értjük, amikor a tehetősebb fogyasztó csupán azért vásárol meg bizonyos luxustermékeket, mert tudja, hogy az a társadalom szélesebb köre számára elérhetetlen vagy megfizethetetlen. Éppen ez adja az ilyen termékek rangját és színvonalát. Ugyanakkor e vásárlások sem arról szólnak, hogy alapvető szükségleteket elégítsünk ki vele. A fenntarthatóság szemléletébe éppen emiatt nem is fér bele. A másik jelentős közgazdasági tételt James Duesenberry fogalmazta meg. Meglátása szerint, ha az egyén hozzászokott egy adott fogyasztói kosárhoz vagy fogyasztási szinthez, a későbbiekben arról nehezen vagy egyáltalán nem akar lemondani. A nagyobb fogyasztói kosarakhoz könnyebb hozzászokni, amit aztán az egyének vagy a háztartások igyekeznek is fenntartani vagy ha lehetséges, még fokozni is azt. Visszafelé viszont nem szívesen lépnek a gazdasági szereplők. Ez azt jelenti, hogy nagyon nehéz küzdelem lenne az embereket arra kérni, hogy vegyenek vissza az eddig megszokott fogyasztási volumenükből és vásároljanak, éljenek tudatosabban, a kevésbé fontos cikkek megvásárlása vagy felhalmozása nélkül. Itt fejben kellene az embereknek átprogramozniuk magukat és teljes egészében kiállni amellett, hogy a jövőben bizonyos vásárlásokat nem valósítanak meg. Ehhez olyan önfegyelemre, elhatározásra, önuralomra és akaraterőre van szükség, ami nincs meg a társadalom egy részében. Legalábbis a jelenlegi keretek között biztosan nincs. A jövőben tudatos szemléletformálással lehetne ezen változtatni. Itt az oktatásnak, a nevelésnek és a családi háttérnek is fontos szerepe lesz, hiszen ezek képesek leginkább befolyásolni a fiatalok világról alkotott felfogását is. További problémát jelent az, hogy a fenntarthatóságra való áttérés óriási pénzekbe kerül. Kifejezte már valaha valaki azt, hogy mennyibe kerül egy kevésbé fejlett

országnak átállni olyan termelési ágazatokra és módszerekre, amelyek kevésbé környezetszennyezők? Miközben egyszerűbb gazdasági vagy társadalmi problémákat sem tudunk megoldani, vajon honnan lesz annyi pénz az átálláshoz, amely sikerre vezethet? Vajon mennyibe kerül a korábban csak fosszilis energiahordozókat felhasználó iparágakat átállítani megújuló energia felhasználóra? Arról nem beszélve, hogy ez nemcsak technológiai kérdés, hanem szakembertudást is erőteljesen igényel. Mi lesz a szegényebb országokkal? Mi lesz a lemaradó, fejletlenebb gazdaságokkal? Ők mikor és miből válnak majd fenntarthatóvá? Hogyan lesz fenntartható az iparuk, a gazdaságuk? Ezt ki fogja majd fedezni? A fenntarthatóság kapcsán ezeket a kérdéseket ki válaszolja majd meg? Ahogy az is igen nagy veszélyt hordoz magában, hogy manapság körülbelül 1 millió faj áll a kihalás szélén. Ha ezek a fajok tényleg eltűnnek, egy olyan vissza nem fordítható folyamat veszi kezdetét, amely végérvényesen rányomja bélyegét a fenntarthatóságért folytatott küzdelemre. Gyakorlatilag eljuthatunk oda, hogy a mezőgazdaságban totális károk alakulnak majd ki, nem lesz, ami például megtisztítja a vizet, a levegőt és megborul a természet szokásos körforgása. A fenntarthatóság egyik leglényegesebb kérdése az, hogy hogyan adjuk vissza azt az étletteret a fajoknak, amit az emberiség elvett. Hogyan biztosítjuk azt a biodiverzitást, amely a bolygó eddigi egyensúlyát és stabilitását biztosítani tudta?

3. ábra: A nem emberi életter csökkenése

Forrás: Saját szerkesztés (bal oldal), World Economic Forum (jobb oldal)

Következtetések, javaslatok

Habár a természet maga lerontja azt, amit épített, de azután újra felépíti, mondja Carl Gustav Jung. Az ember rombolja a természetet, de a természettel ellentétben nem képes azt olyan mértékben visszaépíteni, ahogyan azt kellene. Éppen ezért az emberiség csak egy dolgot tehet, óvni és megvédeni, amit még lehet. A fenntarthatóság építését az alapoknál kell kezdeni. A fiatal generációkat kell megszólítani és elkötelezetté tenni egy olyan élet iránt, amely sokkal tudatosabb, felelősségteljesebb és céltudatosabb a környezetünk iránt. A fenntarthatóság építésének fontos zálogja, hogy az országok között ne legyen ekkora fejlettségbeli és jövedelmi különbség. Amíg ezek a szakadékok megvannak, úgy a kevésbé fejlett országok csak kisebb sikerrel küzdhetnek a fenntarthatóság elősegítéséért. Amíg más gazdasági és társadalmi problémák is a háttérben vannak, addig kisebb

esély kínálkozik a sikerekre. A zöld átálláshoz igen is komoly tőkére van szükség, amely nem áll majd mindenkinek a rendelkezésére. Zöld beruházások lesznek a fejlettebb országokban, de mi lesz a többiekkel? Az emberiség számára életmódváltás és tudatosság javasolt. Le kell mondani a túlfogyasztásról, a felesleges termékek és szolgáltatások megvásárlásáról. Vissza kell venni a luxusigényekből. Törekedni kell arra, hogy minél kisebb legyen a károsanyagkibocsátás és vissza kell adni valamennyit abból az élettérből a természetnek és az állatvilágnak, amelyet az emberiség elvett tőlük. Meg kell állítani a túlfogyasztást és foglalkozni kellene a tervezett elavulás jelenségével is. Sajnos ma elképzelhetetlennek tűnik, hogy a fenntarthatóság a profitszemlélet felé tud kerekedni. Az emberi kapzsiság és mohóság, a hatalom és birtoklási vágy, az önuralom hiánya és sok egyéb negatív emberi tulajdonság nem fog kedvezni a fenntarthatósági törekvéseknek. Ezekkel a társadalmi és kulturális jelenségekkel sem ártana többet foglalkozni, hiszen a fenntarthatóság alapvetően az emberi természettől is függ. A globális összefogás és közös jövőkép a fenntarthatóságban már-már valóban utópisztikus állapotnak tűnik, ahogy arról Serge Latouche is említést tesz. Ugyanakkor, ha többen állnának be az ügy mögé, talán el lehetne érni számottevőbb eredményeket is. Hinni kell abban, hogy valóban képesek lehetünk olyan életet élni, amely összhangban van a természeti környezetünkkel. Tanulással és tudatos neveléssel, szemléletformálással és megfelelő magatartásminták átadásával lehet hatni a fiatalabb generációkra is. Talán ők jelenthetik a siker egy legfontosabb tényezőjét. Valójában a fenntarthatóság többet kell jelentsen, mint pusztán a fogyasztásunk és energiahasználatunk racionalizálását. A fenntarthatóság azt jelentheti, hogy olyan bolygón élünk, ahol jól érezzük magunkat. Az élet minőségi értelemben javul, de mindez úgy, hogy ebben benne van a fogyasztás tudatossága, a környezeti értékek megóvása, a biodiverzitás fenntartása és az a harmónia, ami környezetünk és önmagunk között kell, hogy kialakuljon. Az emberiségnek újra meg kell tanulnia saját magát beintegrálnia a természeti környezetébe, de mindezt olyan módon, hogy az tartós és hosszú távon eredményes legyen. A gazdaságpolitika és a kormányok elköteleződése is rendkívül fontos lenne. Egy ország környezetpolitikája tükrözi annak politikai filozófiáját, a környezetének állapota pedig tükrözi annak fenntarthatósághoz való viszonyát (Sakalasooriya, 2021). Mások is megerősítették, hogy a környezetről és a fejlesztésről folytatott diskurzus zsákutcába vezetett, hiteltelenné téve a „fenntarthatóság” kifejezést (Vogt & Weber, 2019). Emiatt fontos lenne, hogy újra értelmezzük a fenntarthatóság valódi jelentését és ennek megfelelően kezdhethénk el fenntartható világot építeni.

Hivatkozások

- [1] BROWN, B.J - HANSON, M.E - LIVERMAN, D.M - MERIDETH, R.W (1987) Global sustainability: toward definition. Environmental Management 11, 713-719 (1987)

- [2] DOLAN, P (2002) The sustainability of sustainable consumption. *Journal of Macromarketing*, Vol 22(2): 170–181. DOI: 10.1177/0276146702238220
- [3] DZEMYDIENE, D. (2008) Preface to sustainable development problems in the issue. *Technological and Economic Development of Economy*, 14(1), 8-10.
- [4] ENGELMAN, R. (2013) *Beyond Sustainable Instate of the World: Is Sustainability Still Possible?* Washington DC: Island Press.
- [5] FREDRIKSSON, M. - MINNA, Y. (2015) Defining sustainability, a consumer versus company views in the Swedish apparel industry. *The Swedish school of textiles*. University of Boras. June 8, 2015.
- [6] HARJOTO, M.A - KOWNATZKI, C - ALDERMAN, J - LEE, R. (2021) Sustainable consumption and production, climate change and firm performance. *Journal of Impact and ESG Investing Winter 2021*, 2(2), pp. 8-34.
- [7] INSTITUTE OF MANAGEMENT AND DEVELOPMENT (2022) *The World Competitiveness Yearbook*. Lausanne Switzerland
- [8] JOHNSTON, P - EVERARD, M - SANTILLO, D - ROBERT, K.H (2007) Reclaiming the definition of sustainability. *Sustainability* 14 (1) 60-66 (2007)
- [9] KUHLMANN, T – FARRINGTON, J. (2010) What is sustainability? *Sustainability* 2010, 2, 3436-3448; doi:10.3390/su2113436
- [10] LATOUCHE, S. (2011) *A nemnövekedés diszkrét bája*. Savaria University Press. 2011.
- [11] MCKENZIE, S. (2004) *Social sustainability: towards some definitions*. Hawke Research Institute. Working Paper Series. No. 27. University of South Australia. 2004.
- [12] MOORE, J.E - MASCARENHAS, A. - BAIN, J. - STRAUS, S.E (2017) Developing a comprehensive definition of sustainability. *Implementation Science* 12, Article 110.
- [13] MORELL, J. (2011) Environmental sustainability: a definition for environmental professionals. *Journal of environmental sustainability* Volume 1. Issue 1. Article 2.
- [14] POGUTZ, S - MICALE, V. (2011) Sustainable consumption and production. *Society and Economy*. Vol. 33. No. 1. (2011) pp. 29-50.
- [15] PURVIS, B. - MAO, Y - ROBINSON, D. (2018) Three pillars of sustainability: in search of conceptual origins. *Sustainability Science*. ISSN 1862-4065
- [16] <https://doi.org/10.1007/s11625-018-0627-5>

- [17] SAKALASOORIYA, N. (2021) Conceptual analysis of sustainability and sustainable development. *Open journal of social sciences*. Vol. 9. No. 3. March 2021.
- [18] SCOPELLITI, M. - MOLINARIO, E. - BONAIUTO, F. - BONNES, M. - CICERO, L. - DE DOMINICIS, S. - BONAIUTO, M. (2018). What makes you a “hero” for nature? *Journal of Environmental Planning and Management*, 61, 970–993. doi:10.1080/09640568.2017.1421526
- [19] SHEPHERD, E. - MILNER-GULLAND, E.J. - KNIGHT, A.T. - LING, M.A. - DARRAH, S. - SOESBERGEN, A. - BURGESS, N.D. (2016). Status and trends in global ecosystem services and natural capital. *Conservation Letters*, 9, 429–437. doi:10.1111/conl.12320
- [20] TSENG, M.L - TAN, K.H - GENG, Y. - GOVINDAN, K. (2016) Sustainable consumption and production in emerging markets. *International Journal of Production Economics* Volume 181, Part B, November 2016, pp. 257-261
- [21] UNITED NATIONS ENVIRONMENT PROGRAM (UNEP) (2020). Ensure sustainable consumption and production patterns. Available online at: <https://www.unenvironment.org/explore-topics/sustainable-development-goals/why-do-sustainable-development-goals-matter/goal-12> (utolsó letöltés: 2022).
- [22] VOGT, M. - WEBER, C. (2019) Current challenges to the concept of sustainability. *Global Sustainability*. Volume 2. Published online by Cambridge University Press, 07 February 2019.
- [23] WANG, C - GHADIMI, P - LIM, M - TSENG, M.L (2019) A literature review of sustainable consumption and production: A comparative analysis in developed and developing economies' *Journal of Cleaner Production*, vol. 206, pp. 741-754.
- [24] WORLD ECONOMIC FORUM (2020) *Global Competitiveness Report*. Geneva Switzerland

Versenyképességi átrendeződés Közép-Kelet Európában - a 2022-es körkép

Dr. Varga János

Egyetemi docens, Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar,
varga.janos@kgk.uni-obuda.hu

Dr. habil. Garai-Fodor Mónika

Egyetemi docens, Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar,
fodor.monika@kgk.uni-obuda.hu

Dr. habil. Csiszárík-Kocsir Ágnes

Egyetemi docens, Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar,
kocsir.agnes@kgk.uni-obuda.hu

Abstrakt: A tanulmány vizsgálódásának középpontjában a V4 országok versenyképessége szerepel. A nemzeti versenyképesség vizsgálatát a klasszikus makrogazdasági mutatók mellett összetett multidimenziós módszerekkel is elemezni lehet. Ezek sajátossága az, hogy igen sokféle paraméter együttes vizsgálatából próbálnak következtetni az országok versenyképességi állapotára. Jelen tanulmány azt a célt tűzte ki maga elé, hogy a V4 országok egymáshoz viszonyított helyzetét elemezze. Ennek előzménye több, a korábbi években is megjelent összehasonlító tanulmányunk volt, amelyekben már foglalkoztunk a V4 országok versenyképességi helyzetével (Varga-Csiszárík-Kocsir, 2020; Varga, 2018; Varga-Csiszárík-Kocsir, 2015). A korábbi adatokat is alapul véve arra keressük a választ, hogy milyen mértékben változott a régió országainak versenyképessége egymáshoz képest és történt-e érdemben változás a V4-ek versenyképességi rangsorában. Az eredmények összevetéséből kiderülhet, hogy a V4 országok közül ki teljesíti a legjobban és a versenyképesség szempontjából történt-e változás a lista élén? Emellett magyarázatot is keresünk arra vonatkozóan, hogy a legversenyképesebb V4 ország milyen tényezőkben ért el kiemelkedő eredményeket és minek is köszönheti közvetlenül a legjobb régiós helyezését? A vizsgálatokhoz az alapvető gazdasági mutatók mellett felhasználjuk a World Economic Forum, az IMD vagy a Legatum Institute riportjait. A versenyképességi elemzések mellett megjelennek az innovációs, korrupciós és életminőségi (quality of life) típusú mutatók is, amelyek még árnyaltabbá teszik az egyes országokra jellemző állapotokat. Az összehasonlítás lehetővé teszi annak meghatározását is, hogy a V4-es országok milyen erőfeszítéseket tettek a versenyképesebbé válás érdekében. A 2022-es körkép különösen

érdekes, hiszen a COVID-19 válság vagy az orosz-ukrán háború következményekkel járt a nemzeti versenyképesség alakulására, bár utóbbi hatásait később tudjuk csak megjeleníteni a statisztikákban és a jelentésekben. A nemzeti versenyképesség ezektől függetlenül is változik, így rendszeresen szükség lehet a pontos helyzetkép meghatározására.

Kulcsszavak: nemzeti versenyképesség, V4, gazdasági növekedés

1 Bevezetés

A versenyképesség vizsgálata nem könnyű feladat (Zhao-Qi, 2021). A versenyképesség elemzéséhez a legtöbb esetben legalább két szereplő összehasonlítását kell elvégeznünk, hiszen csak így tudjuk meghatározni, hogy valaki előnyben van-e a másikhoz képest, avagy sem (Berger, 2008). Ugyanakkor nincs két egyforma ország, ahogyan nincs két egyforma vállalkozás sem (Collis-Montgomery, 2008). „Si duo idem faciunt, saepe non est idem.” - Ha ketten ugyanazt végzik, az gyakran mégsem ugyanaz - tartja egy régi latin mondás. E gondolatok rávilágítanak arra, hogy a versenyképesség vizsgálatát igencsak eltérően kell kezelni az egyes gazdasági szereplőknél, hiszen az országok versenyképessége némiképp másképpen értelmezhető és vizsgálható, mint a gazdasági társaságok (vállalkozások) vonatkozásában. Ez a tanulmány most hangsúlyosan az országok versenyképességi helyzetével foglalkozik és arra a kérdésre keresi a választ, hogy változott-e lényegesen a közép-kelet európai országok (hangsúlyosan a Visegrádi Négyek) versenyképessége az elmúlt időszakban. Először is fontos tisztázni a nemzeti versenyképesség fogalmkörét, amely témakörben szintén különböző értelmezéseket és meghatározásokat találhatunk.

2 A nemzeti versenyképesség értelmezése

A nemzetgazdasági vagy nemzeti versenyképesség a fejlődés és a fejlettség egyik legfontosabb feltétele. Kijelenthetjük, hogy a nemzeti versenyképesség erősítése nélkül nem tudunk érdemben hozzájárulni a gazdasági növekedés elősegítéséhez (Rungtawit, 2019). Éppen ezért tekinthetjük lényeges kérdésnek, hogy mit is értünk a nemzeti versenyképesség alatt és milyen forrásait tudjuk azonosítani ahhoz, hogy érdemben azt erősíteni lehessen. A nemzeti versenyképességet az OECD több szempontból is értelmezi (OECD, 1992). A versenyképesség egy ország előnyeinek és hátrányainak egyenlege, amelyet a saját termékeinek eladásával a nemzetközi piacokon el tud érni. Ugyanakkor egy másik meghatározás szerint a versenyképesség annak fokmérője, hogy szabadpiaci körülmények között mennyire képes egy ország nemzetközi piacokra eladható

árakat és szolgáltatásokat termelni, miközben hosszabb távon fenntartja és növeli lakossága életszínvonalát. Ez utóbbi már nemcsak a piacok fontosságára vagy a termelésre irányítja rá a figyelmet, hanem utal a versenyképesség társadalomra és jólétre gyakorolt hatásáról is (Grilo-Koopman, 2006). A versenyképességet a piaci feltételekhez köti Rapkin (1995) is, aki szerint az országnak képesnek kell lennie a világpiacon is értékesíthető termékeket eladni, amellyel a lakosság reáljövedelme is növekedhet. Aiginger (2002) szerint a versenyképesség a termelékenységgel és a foglalkoztatással hozható párhuzamba, míg a későbbi meghatározások, így például az Európai Bizottság 2004-től már olyan tényezőket is beépít a versenyképesség tényezőibe, mint például a fenntartható környezet megővására való törekvés. A versenyképesség összefüggésbe hozható a foglalkoztatás és az egyéni teljesítményszint állapotával, valamint azzal is, hogy az adott ország milyen feltételekkel támogatja az előzőek fejlődését (Delgado et al, 2012). A versenyképesség mérésével kapcsolatban igen eltérő vélemények alakultak ki. Shmygol és szerzőtársai (2020) kiemelik néhány módszert, amelyekből következtetni lehet a versenyképesség állapotára. Az általuk felsorolt mutatók között megjelenik a World Happiness Report (Boldogság Index), a Prosperitás Index, az Emberi Fejlődési Index, a Globális Innovációs Index vagy a nagyobb multidimenziós versenyképességi mutatók, így például a Világgazdasági Fórum³³ vagy az IMD (Institute for Management and Development³⁴) jelentése. Ezek olyan kezdeményezések, amelyek összetett módszertannal, szélesebb körű vizsgálatokkal igyekeznek vizsgálni az országok helyzetét különböző paraméterek alapján. Vannak azonban egyszerűbb megközelítések is. Porter (1990) a termelékenységhöz és az exportképességhez kapcsolja a versenyképességet. Fainshmidt és szerzőtársai (2016) a GDP-vel való teljesítményértékelést és javulást emelik ki. A termelékenység szerepére hívja fel a figyelmet Bolouta és szerzőtársa is (2014). Ezek egyszerűbb megközelítést alkalmaznak a versenyképesség állapotának meghatározásához. Ennél lényegesebb tágabb horizontban értelmezi az IMD (Institute for Management and Development) versenyképességkutató szervezet a nemzeti versenyképesség fogalmát. Egyik jeles képviselője, Garelli (2012) szerint az országok versenyképessége mindazon képességek és feltételek összessége, amelyek lehetővé teszik, hogy a gazdasági szereplők meg tudják valósítani céljaikat. Mindez erőteljesen igényli a nemzeti gazdaságpolitika támogatását, a nemzeti gazdaságpolitika intézkedéseit és versenyképességet támogató jellegét. Azt mondhatjuk, hogy a versenyképességet valóban erősíteni kell, abban ki kell építeni olyan képességeket és feltételrendszert, amely leginkább képes elősegíteni az egyéneket, a vállalkozásokat, vagy minden más gazdasági szereplő helyzetét. Ha a szereplők versenyképessége mikroszinten javul és összeadódik, abból nemzeti szinten kialakulhat egy aggregált szintű előrelépés. Ekkor fedezhetjük fel a versenyképesség javulását és a teljesítmények pozitív irányú előre mozdulását. A versenyképesség értelmezésére

33 híres versenyképességi jelentése: Global Competitiveness Report

34 híres versenyképességi jelentése: World Competitiveness Yearbook

tehát igen eltérő megfogalmazásokat találhatunk és a tanulmány nem is tűzi ki célul azok teljes körű felsorakoztatását. A tanulmányunk leginkább az IMD meghatározására támaszkodik, hiszen a versenyképességet valóban elő kell segíteni, az magától nem alakul ki.

3 A nemzeti versenyképesség a CEE országokban

A nemzeti versenyképesség közép-kelet európai összehasonlításával több cikkben is foglalkoztunk már (Varga-Csizsárik-Kocsir, 2020; Varga, 2018; Varga-Csizsárik-Kocsir, 2015a; Varga-Csizsárik-Kocsir, 2015b). E tanulmányok alapvetően a makrogazdasági mutatókra, így a GDP-re, a foglalkoztatásra, a termelékenységre, valamint a multidimenziós mutatószámokra építették a versenyképesség vizsgálatát. Ebben az írásban a közép-kelet európai országok közül is a V4, vagyis a Visegrádi Országok (Magyarország, Lengyelország, Csehország és Szlovákia) nemzeti versenyképességét értékeltük kiemelten. E vizsgálatok nem terjednek ki a mélyreható okok feltárására, hiszen a tanulmány terjedelmi szempontokból azt nem teszi lehetővé. Sokkal inkább szeretnénk azt bebizonyítani, hogy a V4 országok vonatkozásában is történtek versenyképességi ártrendeződések. A 2015-ös cikkünkben hivatkoztunk arra, hogy a rendszerváltó országok közül Magyarországot tartották az egyik legígéretesebb országnak. Igen érdekesnek találtuk annak megfigyelését, hogy vajon Magyarország képes volt-e fenntartani a régióban vezető szerepét, vagy alapvetően változtak-e meg a versenyképességi erőviszonyok az elmúlt több, mint 20 évben. Ennek bizonyítékát láthatjuk majd a következő pontokban.

4 2001-2014: Az ártrendeződés korszaka

A nemzeti versenyképesség alakulásának vizsgálatát az IMD-vel kezdjük. Az IMD svájci versenyképesség-kutató szerint négy pillér határozza meg egy nemzet versenyképességét: a gazdasági hatékonyság, az üzleti hatékonyság, a kormányzati hatékonyság és az infrastruktúra (ezeket több paraméter alapján is elemzik). E pilléreket egyrészt a makrogazdasági statisztikák széles körű elemzésével, másrészt a helyi gazdasági szereplők véleményének felmérésén keresztül vizsgálják meg (IMD, 2022). Az IMD szerint 2001-ben a Visegrádi Országok vonatkozásában Magyarország rendelkezett a legjobb helyezéssel (az IMD versenyképességi tanulmányainak neve: World Competitiveness Yearbook). A táblázat bal oszlopa az országokat tartalmazza aszerint, hogy ki volt a legversenyképesebb az IMD kutatásai szerint a V4-ek között. A jobb oldali

oszlopban a helyezések változása fog szerepelni. A jelölések a következőket szimbolizálják a táblázatok jobb oldali oszlopában:

- ↑ versenyképesség erősödés az előző vizsgált időszakhoz képest
- ↓ versenyképesség gyengülés az előző vizsgált időszakhoz képest
- változatlan versenyképességi helyezés a többi országhoz képest

Nemzeti versenyképesség (IMD)	
1. Magyarország	bázisév = 2001
2. Csehország	bázisév = 2001
3. Szlovákia	bázisév = 2001
4. Lengyelország	bázisév = 2001

1. táblázat: A versenyképesség állása CEE országok listáján
Forrás: IMD (bázisév = 2001)

Egy másik nemzetközi versenyképesség kutató szervezet is rendkívül ismert tanulmányt tesz közzé minden évben, amely a Global Competitiveness Report nevet kapta. Ezt a tanulmányt és igen szerteágazó versenyképességi vizsgálatot a Világgazdasági Fórum, vagyis a World Economic Forum végzi (továbbiakban: WEF). A WEF a nemzeti versenyképességet 12 pillér és azon belül számos paraméter vizsgálatával méri, így rangsorolva az országokat. A jelentésben részletesen leírásra kerül a kutatás módszertana és a rangsor elkészítésének metodikája, ahogy ez az IMD vonatkozásában is elmondható (ezek a weben elérhetők, a teljes listák online megtekinthetők). A 12 pillér között olyanok nevezhetők meg, mint például az intézmények, a gazdasági teljesítmény, az oktatás, az egészségügy, az innováció, a piaci hatékonyság, az üzleti kifinomultság vagy a pénzpiacok helyzete. 2001-ben is megvizsgálták ezeket a pilléreket a V4 országaiban és szinte ugyanarra a megállapításra jutottak, mint az IMD esetében.

Nemzeti versenyképesség (WEF)	
1. Magyarország	bázisév = 2001
2. Csehország	bázisév = 2001
3. Szlovákia	bázisév = 2001
4. Lengyelország	bázisév = 2001

2. táblázat: A versenyképesség állása CEE országok listáján
Forrás: WEF (bázisév = 2001)

A fenti két versenyképességi rangsor egyértelműen rámutat arra, hogy 2001-ben mindkét versenyképességi elemzés szerint Magyarország volt a legelőkelőbb

helyen a Visegrádi Országok vonatkozásában. Azonban borítékolható volt, hogy a világgazdaságban időközben bekövetkezett változások nem fogják érintetlenül hagyni ezeket a rangsorokat. A 2000-es évek egyik legjelentősebb változását a 2008-as gazdasági válság jelentette, amely jelentős hatást gyakorolt a világ számos országára. Egyértelműen kijelenthetjük, hogy a válság nem mindenkinél okozott ugyanolyan mértékű változásokat. Voltak olyan országok, amelyek kevésbé éltek át negatív gazdasági következményeket, sőt, egyes országok még javuló makrogazdasági vagy versenyképességi mutatókat is tapasztalhattak. Munyo és Talvi 2011-ben publikált eredményeit egy korábbi cikkünkben már bemutattuk. Itt újfent erre a tanulmányra hivatkozunk. Az általuk publikált ún. Globális Gazdasági Bővülés Index három csoportba sorolja az országokat aszerint, hogy a 2008-as válságot követően milyen mértékben változtak az országok makrogazdasági mutatói. Az eredmények arra a kutatási anyagra épülnek, amely a „Latin America’s Macroeconomic Outlook from a Global Perspective, Anemia, Exuberance and Vulnerability: the new global economic geography” címet viseli. Talvi és szerzőtársa 42 ország 6 különböző makrogazdasági eredményét elemezte (kibocsátás, munkanélküliség, belföldi kereslet, banki hitelezés, infláció, reálárfolyam), és az ebben bekövetkezett változások irányát elemezték a válság hatására. Az a megdöbbentő megállapítás született, hogy nem minden országban romlottak a mutatók, sőt éppen ellenkezőleg, bizonyos országokban még javultak is ezek az értékek. Utóbbiakat nemes egyszerűséggel „bővülő gazdaságoknak” nevezték, és ide sorolták (ahogy ők is írják „meglepetésre”) Argentínát, Panamát, Peru, Dominikát, vagy az afrikai országok közül például Angolát, Kenyát és Algériát is. Egyes országok nem szenvedtek jelentős károkat, már ami a fent megnevezett hat makrogazdasági paramétert illeti: így például a semleges csoportba került Irán, Marokkó, Costa Rica és Malajzia is. Végezetül azok az országok kerültek a 3. csoportba, amelyek az ún. „vérszegény országoknak” nevezhetők, mert ezeknél a hat vizsgált makrogazdasági mutatóban negatív irányú változások következtek be. Az euróövezet természetesen itt kapott helyet, mint ahogy Magyarország is, amely a szerzők szerint a vizsgált 42 országból a legnagyobb vesztese a válságnak (Munyo-Talvi, 2011). Mindezek után rendkívül érdekes kérdés számunkra, hogy a válságot követően milyen mértékben változtak meg a versenyképességi helyezések egymáshoz viszonyítottan. A következő elemzési időpontot 2014 fogja jelenteni, hiszen ekkora már a válság is kellően kibontakozott az érintett országokban. A versenyképességi rangsorok ekkor némiképp más képet mutattak. Elsőképpen az IMD rangsorához kell visszanyúlnunk. 2001-hez képest eltelt további 13 év. Ez idő alatt a magyar gazdaság versenyképessége fokozatosan romlott, ahogy az ugyanúgy elmondható a szlovák gazdaság versenyképességéről is. Ugyanakkor a lengyel és a cseh versenyképesség erősödést mutatott és ez a lendület óriási meglepetésre a válság alatt is folytatódott. Azért itt a „meglepetés” jelző, mert a válság ideje alatt alapvetően gyengülést várhatnánk, de ahogy azt Talviék is megerősítették, a válság nem feltétlenül jelent visszaesést minden gazdasági szereplő számára. Az

IMD kutatásai szerint a V4-ek egymáshoz viszonyított versenyképessége a következők szerint alakult:

Nemzeti versenyképesség (IMD)	
1. Csehország	↑
2. Lengyelország	↑
3. Szlovákia	↓
4. Magyarország	↓

3. táblázat: A versenyképesség állása CEE országok listáján
 Forrás: IMD (2014)

A fenti táblázatból tökéletes kivehető, hogy a 2001-2014 közötti időszakban rendesen átalakultak a V4-es erőviszonyok. Ez főleg a lengyel gazdaság felvirágzásának köszönhető, de az tény, hogy a szlovák és a magyar gazdasági teljesítmények is elmaradtak a várttól. A legszembetűnőbb változás az, hogy Magyarország a korábbi V4-ek között meglévő vezető szerepét elvesztette és a négy ország leggyengébb versenyképességi helyezését tudta felmutatni. Külön érdekes, hogy a Világ gazdasági Fórum erről az időszakról milyen véleményt formált, így meg kell tekintenünk a WEF Versenyképességi Jelentésének eredményeit is.

Nemzeti versenyképesség (WEF)	
1. Csehország	↑
2. Lengyelország	↑
3. Magyarország	↓
4. Szlovákia	↓

4. táblázat: A versenyképesség állása CEE országok listáján
 Forrás: WEF (2014)

A Világ gazdasági Fórum (WEF) kísértetiesen hasonló eredményeket hozott. Azt meg kell említenünk, hogy a versenyképesség elemzését tekintve ez a két módszertan (IMD és WEF) nem hasonlít egymásra, a két szervezet tehát nem dolgozik össze. Mindkét esetben sajátos a módszertan és az adatfelvételi mód is, de a kapott eredmények mindkét nemzetközi szervezet esetében hasonló megállapításokat hoztak. A WEF szerint is a cseh gazdaság versenyképessége volt a legjobb a V4-ek tekintetében 2014-ben. A második legjobb a V4-ek között Lengyelország volt. Ezt a megállapítást az IMD is osztotta. A különbséget a szlovák és a magyar versenyképességi helyezéskben lehet csak látni. Az IMD szerint a szlovák gazdaság valamelyest versenyképesebb volt a magyarnál 2014-ben, de a WEF szerint ez éppen fordítva jellemezhető. A különböző eredményt itt

az magyarázhatja, hogy más szempontok szerint vizsgálják a versenyképességet a nemzetközi szervezetek, így ez okozhat némi különbséget az eredményeket tekintve. Ennek ellenére a cseh és a lengyel felzárkózást mindkét versenyképességkutató szervezet alátámasztotta. Ezekkel az elemzésekkel a 2015-ben írt tanulmányunkban foglalkozunk részletesebben (Varga-Csizsárik-Kocsir, 2015a; Varga-Csizsárik-Kocsir, 2015b). Három évvel később 2018-ban újabb tanulmány megjelenésére került sor, amely a válságot követő kilábalási időszakkal foglalkozott (Varga, 2018). Nagy kérdés volt számunkra, hogy a válságot követő normalizálódási időszakban változott-e az országok versenyképességi helyzete egymáshoz viszonyítva, avagy sem? Időszerű volt egy újbóli összehasonlítás. A WEF és az IMD jelentősen nem változtatta meg a versenyképességi jelentések módszertani hátterét. Nyilván kisebb finomhangolások történtek, de alapvetően kitarlottak a hagyományok mellett. Továbbra is fontos a makrogazdasági adatok bemutatása, de emellett megjelennek a primer adatfelvételi eljárások is, ahogy az már a korábbiakban is megszokott volt.

5 2014-2018: A boldog „békeidők” korszaka

A versenyképesség 2018-ra nem változott meg jelentősen a V4 országok egymáshoz viszonyított helyzetét illetően. A „Visegrádi országok versenyképessége” című tanulmányunkban újfent bemutatásra került, hogy 2008-hoz képest milyen mértékben változott meg a versenyképesség a négy ország vonatkozásában. 2018-ban az IMD szerint továbbra is Csehország volt a négy ország közül a legversenyképesebb, míg Magyarország és Szlovákia esetében helycsere történt. Csak a teljesség kedvéért a vizsgált 63 országból Csehország a 29., Lengyelország a 34., Magyarország a 47., míg Szlovákia az 55. hellyel rendelkezett. Ezzel ki is alakították a V4-ek 2018-as IMD-s rangsorát, amely a következők szerint alakult:

Nemzeti versenyképesség (IMD)	
1. Csehország	○
2. Lengyelország	○
3. Magyarország	↑
4. Szlovákia	↓

5. táblázat: A versenyképesség állása CEE országok listáján
Forrás: IMD (2018)

Az IMD kiemeli, hogy a versenyképesebb gazdaságért hatékonyabb intézményi rendszert kell kialakítani, sokkal jobb kormányzati teljesítményre van szükség,

erősíteni kell a vállalkozások üzleti környezetét, hogy az minél inkább támogató és vállalkozásbarát legyen, valamint fejleszteni kell az infrastruktúrát. Ezek gyakorlatilag általános és fix tanácsoknak tekinthetők, amelyek a nemzeti versenyképességre nem gyakorolhatnak kedvezőtlen hatást. Nagy kérdés azonban, hogy a másik nagy versenyképességkutató szervezet, vagyis a Világgazdasági Fórum (WEF) milyen véleménnyel volt ekkor a nemzeti versenyképesség alakulásáról 2018-ban. A WEF szerint már 2008-ban, tehát a válság kirobbanása idején is Csehország volt helyzeti előnyben a többi V4-hez viszonyítva. Ez lényegesen nem változott meg 2018-ra sem. A 2018-as versenyképességi rangsorában a legelőkelőbb helyet a csehek foglalták el (31. hely a 137 vizsgált országból), a lengyelek a 39., a magyarok a 60., míg a szlovákok a 65. pozícióval rendelkeztek. Mindez azt is jelenti, hogy a WEF módszertanával leképzett versenyképességi elemzés ugyanazt a V4-es rangsort hozta, tehát a WEF véleménye teljesen megegyezett az IMD eredményeivel. A magyar és a szlovák helycsere itt is tetten érhető volt.

Nemzeti versenyképesség (WEF)	
1. Csehország	○
2. Lengyelország	○
3. Magyarország	↑
4. Szlovákia	↓

6. táblázat: A versenyképesség állása CEE országok listáján
 Forrás: WEF

A cseheknél látható mindkét versenyképességi jelentésben, hogy igen előkelő helyen szerepelnek például az oktatás, az innováció és a vállalkozói környezet fejlesztése terén, míg komolyabb eredményeket értek el az infrastruktúra és a technológiai felkészültség szempontjából is. A lengyelek ugyanakkor a piaci szerkezetet igyekeztek stabilabbá tenni, így fokozott hatékonyságot értek el például a pénzügyi piacok, az intézmények és a piaci verseny elősegítése szempontjából. A WEF kiemeli, hogy a nemzetgazdasági versenyképességhez a gazdaságot meghatározott tényezőkre lehet alapozni, így a verseny alapulhat akár erőforrásokra, de még számottevőbb sikereket lehet elérni az oktatás és az innováció ösztönzésével (EC IUS, 2018). A Világgazdasági Fórum és az IMD is kiemeli, hogy azok a gazdaságok lehetnek a legsikeresebbek, amelyek szélesebb körben fordítanak figyelmet a tudás hasznosítására, az innovációkra és fejlesztésekre, az oktatásra vagy a környezeti értékek megóvására. A tudásalapú gazdaság az innovációra, az oktatásra, a humán tőkére támaszkodik.

6 2018-2020: A válságok kirobbanásának hajnalán

A versenyképességi vizsgálatok következő állomását a 2020-as év jelentette. A „Regionális versenyképességünk vizsgálata” című tanulmányban újfent visszatekintettünk az elmúlt évtizedek történéseire és újfent előtérbe helyeztük a versenyképesség kérdését (Varga-Csiszárík-Kocsir, 2020). 2018-hoz képest megjelentek a 2019-es eredmények is, amelyek vonatkozásában érdemi változásokat nem tapasztaltunk. Az IMD jelentése szerint a V4-ek egymáshoz viszonyított helyzetében nem történt változás. Ugyanakkor, ha a 2018-as évet tekintjük bázisnak, ahhoz képest a csehek és a lengyelek is rontottak pár helyet, míg a szlovákok előre léptek, a magyar gazdaság pedig őrizte tovább a 47. helyét (a vizsgált országok száma 2019-ben szintén 63 volt). A nemzetközi összehasonlítások szerint Csehország majdnem minden listán a legjobban teljesít a V4-ek csoportjában. A csehek vannak legközelebb az EU átlagos fejlettségi szintjéhez (amennyiben ezt az egy főre jutó GDP-vel szeretnénk kifejezni). A csehek minden nagyobb versenyképességi rangsorban a legjobban teljesítenek a Visegrádi Négyek közül, emellett a legfejlettebb a nemzeti innovációs rendszerük és a korrupció is itt a legalacsonyabb.

Nemzeti versenyképesség (IMD)	
1. Csehország	○
2. Lengyelország	○
3. Magyarország	○
4. Szlovákia	○

7. táblázat: A versenyképesség állása CEE országok listáján
Forrás: IMD (2019)

A Világgazdasági Fórum 2019-ben ugyanúgy kiadta versenyképességi jelentését, mint ahogy azt az IMD is tette. A 2019-es WEF jelentésben apró változást figyelhetünk meg. Miközben az IMD szerint 2019-ben a magyar gazdaság versenyképesebb volt, mint a szlovák, a WEF ennek ellenkezőjét állította. 2019-ben a vizsgált 141 országból a csehek a 32., a lengyelek a 37., a szlovákok a 42., míg a magyarok a 47. pozícióval rendelkeztek, ezzel a magyar gazdaság volt a legkevésbé versenyképes gazdaság a V4-ek vonatkozásában.

Nemzeti versenyképesség (WEF)	
1. Csehország	○
2. Lengyelország	○
3. Szlovákia	↑
4. Magyarország	↓

8. táblázat: A versenyképesség állása CEE országok listáján
Forrás: WEF (2019)

7 2020-2022: A COVID és az energiaválság árnyékában

Az IMD szerint 2014-ben volt Magyarország a V4-ek legkevésbé versenyképes gazdasága, de most 2019-ben újfent ez az eredmény adódott. Természetesen nagyon kíváncsiak voltunk arra is, hogy a legfrissebb eredmények milyen képet mutatnak a nemzeti versenyképességről. Segítségül az IMD és a WEF legfrissebb elérhető versenyképességi jelentéseit hívtuk. Napjaink gazdasági helyzetére jelentős befolyást gyakorol több világgazdasági folyamat és tendencia is. A globális migrációs kérdés mellett rendkívül aktuális még mindig a COVID-19 helyzet, valamint az orosz-ukrán konfliktus eredményeképpen kialakult gazdasági és társadalmi, morális válság. Ez utóbbi egyfajta energiaválságot is előidézett, amely a világ számos országában igen erőteljes piaci áremelkedést okozott számos termék és szolgáltatás vonatkozásában. Igen érdekes kérdés, hogy ebben a rendkívüli helyzetben változott-e a V4-ek versenyképességi helyzete és ha igen, milyen mértékben történt változás a vizsgált országokat kiemelve. Elsőként az IMD módszertanához nyúlunk vissza. Az IMD szerint a csehek versenyképessége 2018 óta továbbra is a legjobb a V4-ek között. 2018-ban a 29. helyet rendelkeztek a listán, jelenleg ez a 26. pozíciót jelenti. A legfrissebb jelentést egyébként 2022. június 15-én publikálta a svájci szervezet. Korábban a lengyeleket nevezték a V4-ek közül a 2. legversenyképesebb gazdaságnak. A lengyel versenyképesség viszont az elmúlt években jelentősen gyengült az IMD szerint. 2018-ban a lengyelek még a 34. helyet rendelkeztek, addig 2022-re ez az 50. helyre módosult. Igen jelentős visszaesés ez. Olyannyira, hogy ezzel a lengyel gazdaság lett a V4-ek leggyengébben teljesítő gazdasága a versenyképesség vonatkozásában. Magyarország 2018-ban még a 47. helyet rendelkezett a vizsgált 63 országot tekintve, majd 2021-ben a 42. helyre lépett előre, amit 2022-ben tovább javított és előrelépett a 39. helyre. Ezzel maga mögé utasítva a lengyeleket

és a szlovákokat is. Utóbbiak 2018-ban az 55. helyen álltak, majd 2022-re előre léptek a 49. helyre. Ez az előrelépés nem volt elegendő ahhoz, hogy a csehek közelébe tudjanak kerülni, de ahhoz elégséges volt, hogy a lengyel gazdaságot maguk mögé tudják utasítani. Ezzel 2022-re egy korábbtól eltérő, teljesen új sorrend alakult ki a V4-ek esetében, annyi változatlanág mellett, hogy a csehek továbbra is a V4-ek legversenyképesebb gazdaságának tekinthető. A 2022-es IMD rangsor szerint a V4-ek egymáshoz viszonyított versenyképessége a következők szerint fest:

Nemzeti versenyképesség (IMD)	
1. Csehország	○
2. Magyarország	↑
3. Szlovákia	↑
4. Lengyelország	↓

9. táblázat: A versenyképesség állása CEE országok listáján
Forrás: IMD (2022)

Magyar szempontból ez rendkívül dicséretes és örvendetes változás, ugyanakkor felmerült bennünk is a kérdés, hogy vajon a másik nagy versenyképességkutató szervezet is így látja-e a versenyképességünk alakulását. Sajnálatos módon a WEF 2020-ban készített utoljára kimondottan versenyképességgel foglalkozó anyagot, amely a helyreállítási és rezilienciaépítési törekvéssel próbálta azonosítani a versenyképességet. Tekintettel arra, hogy nincs 2022-es WEF lista, így az összehasonlítást most nem tudjuk megvalósítani az IMD és a WEF párhuzamában. Viszont megjelentek más multidimenziós kutatások, amelyek ugyan nem a versenyképesség kutatása névvel futnak, de nagyon is utalnak annak állapotára. A versenyképességgel igen szoros összefüggést mutat az innováció helyzete és főleg a nemzeti innovációs rendszerek állapota. Ennek elemzésére készíti el minden évben az Európai Bizottság az úgynevezett Innovációs Eredménytáblát (Innovation Union Scoreboard), amely a nemzetgazdaságok innovációs rendszereinek teljesítményét és állapotát hivatott bemutatni. Az innovációs rendszerek állapotából következtethetünk a versenyképesség állapotára is, tekintettel arra, hogy az innováció a versenyképesség építésének egyik legfontosabb és legegységesebb egysége. Az innovatív cég mindig is versenyképesebb volt, hiszen képes volt valamilyen radikálisan vagy részben új megoldással megjelenni a piacokon, bármilyen típusú innovációról is legyen szó. Az Európai Bizottság szerint az innovációs rendszer milyensége alapján a következő listát lehetne felállítani az országok között.

Nemzeti innovációs rendszer (IUS)	
1. Csehország	csak a 2022-es évet vizsgálva
2. Magyarország	csak a 2022-es évet vizsgálva
3. Szlovákia	csak a 2022-es évet vizsgálva
4. Lengyelország	csak a 2022-es évet vizsgálva

10. táblázat: Az innovációs rendszerek fejlettsége CEE országok relációjában
Forrás: European Commission (2022)

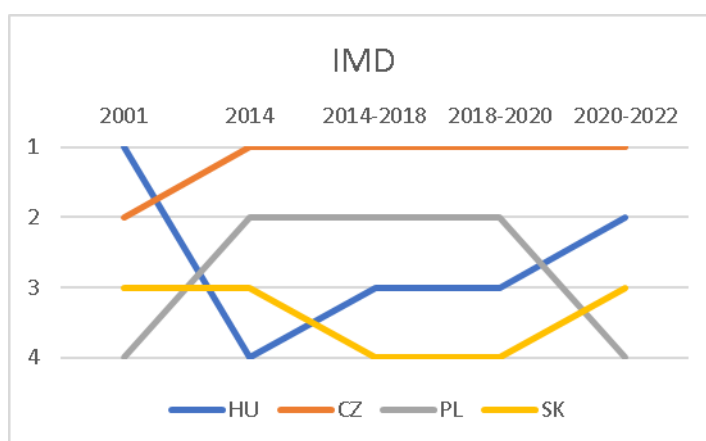
Az Európai Bizottság bár az innovációs rendszer elemzésére vállalkozott multidimenziós mutatók segítségével, mégis ugyanolyan listát készíthetünk a V4-ek esetében ebből az anyagból is. Az innovációs teljesítmények szerint a V4-ek között megint a csehek szerepeltek a legelőkelőbb pozícióban. A magyarok jóval az EU átlag alatt helyezkednek el a lista hátsó részében. Egyetlen örömről lehet az, hogy a lengyelek és a szlovákok még ennél is rosszabb tulajdonságokkal és helyezésekkel rendelkeznek az innováció vonatkozásában. Amennyiben pedig egy ország gyengén teljesít az innovációban, úgy annak versenyképessége is nehezen építhető, tekintettel arra, hogy az innováció a versenyképesség erősítésének egyik legfontosabb alappillére. Ezzel kapcsolatban mindenképpen fontos javaslat, hogy törekedni kell a nemzeti és a vállalati innovációk elősegítésére, a nemzeti innovációs rendszer fejlesztésére és a gazdasági szereplők innovációs hajlandóságának erősítésére.

Összefoglalás

A versenyképességi átrendeződés bebizonyosodott az elmúlt több, mint 20 évet tekintve. Miközben Magyarország a 2000-es évek elején (és a rendszerváltáskor is) a legígéretesebb és legversenyképesebb országnak számított, addig 2014-re a WEF és az IMD versenyképességi rangsoraiban hátrébb kerültünk a többi V4-es országhoz viszonyítva. Ugyanakkor ezt követően érezhető javulás volt tapasztalható, hiszen mind az IMD, mind a WEF megállapításai szerint javult az ország versenyképessége, mi több napjainkra sikerült ebből a szempontból újra felzárkóznunk (lásd az IMD 2022-es eredményeit). A lengyel gazdaság versenyképességi erősödése viszont megtorpant és a korábbi kedvező pozíciói fokozatosan romlottak. Ez főleg az IMD legfrissebb kutatásai szerint nyert megerősítést. Nemcsak a V4-ek vonatkozásában érhető tetten a lengyelek visszaesése, hanem önmagában is igen sok pozíciót rontott Lengyelország az elmúlt években. Mindez azt eredményezte, hogy az IMD rangsorai szerint a V4-eket tekintve mára Lengyelország rendelkezik a leggyengébb versenyképességi pozícióval.

IMD	2001	2014	2014-2018	2018-2020	2020-2022
HU	1	4	3	3	2
CZ	2	1	1	1	1
PL	4	2	2	2	4
SK	3	3	4	4	3

11. táblázat: A versenyképesség változása a CEE országok relációjában
 Forrás: IMD 2001-2022

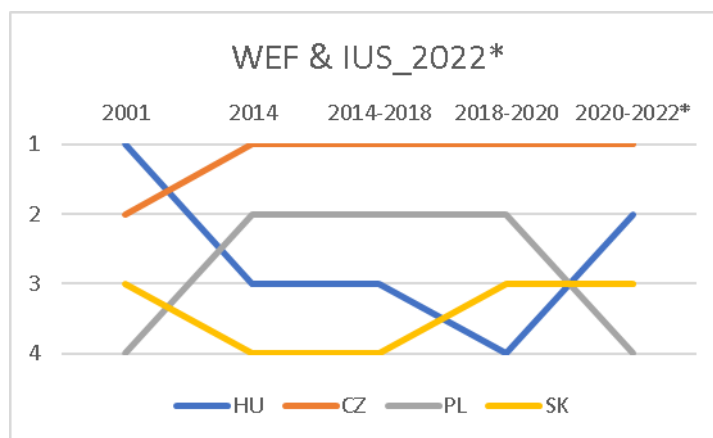
1. ábra: A versenyképesség változása a CEE országok relációjában (grafikusan)
 Forrás: IMD 2001-2022

Az 1. ábra kiválóan szemlélteti az átrendeződéseket. Ebből egyértelműen látható az is, hogy a V4-es országok egymáshoz viszonyítottan milyen szinten teljesítettek. A csehek az elmúlt két évtizedet tekintve meg tudták őrizni előnyüket a V4-eket vizsgálva. Magyarország és Lengyelország viszont meglehetősen változó helyezéseket tudott felmutatni. Amíg 2001-ben Magyarország a legjobb, míg Lengyelország a legrosszabb pozíciót tudhatta magáénak a V4-ek között, addig 2022-re ez újra átrendeződött. A lengyel versenyképesség erősödés alábbhagyott és Magyarország az elmúlt négy év erősödése alapján visszavette a második helyet a V4-ek versenyképességi rangsorában. A WEF jelentése hasonló megállapításokat tesz ezzel kapcsolatban, mint az IMD. A lengyel versenyképesség erősödést itt is tetten érhetjük a 2014-2020 közötti időszakban. Ugyanakkor a WEF vonatkozásában legfrissebb versenyképességi rangsort nem találhatunk, így egy másik multidimenziós elemzéshez kellett nyúlnunk a 2022-es

helyzet értelmezéséhez. Az innovációs teljesítményeket vettük alapul azon az elven, hogy az igazán versenyképes gazdaságok innovatív és tudásalapú gazdaságok is, ez utóbbit a nemzetközi versenyképességet kutató szervezetek is megerősítik. A WEF például innovation-driven, vagyis az innováció vezérelt gazdaságot nevezi meg a leginkább versenyképesnek. Ebből az okból kifolyólag 2022-re az Európai Bizottság Innovációs Eredménytábláját tekintettük át, amely a nemzeti innovációs rendszer állapotát írja le. Ebből következtethetünk arra is, hogy az innováció mennyire lehet versenyképességalkotó tényező az adott országban. Az Innovation Union Scoreboard szerint ezen a listán is a csehek a legjobbak, amely megfeleltethető az IMD szerint megfogalmazott helyezéseknek. Az IMD is kiemelte a csehek erősebb innovációs törekvéseit. A listán Magyarország a második helyen szerepel a V4-ek között, amelyre építhetünk a jövőben. Az innováció erősítésével és az ebben meglévő helyzeti előnyünkkel javítható a versenyképességi helyzetünk is. Ha elkészülne a WEF legfrissebb versenyképességi rangsora, ennek hatását látnunk kellene a versenyképességi helyezésekben is.

WEF	2001	2014	2014-2018	2018-2020	2020-2022*
HU	1	3	3	4	2
CZ	2	1	1	1	1
PL	4	2	2	2	4
SK	3	4	4	3	3

12. táblázat: A versenyképesség változása a CEE országok relációjában
 Forrás: WEF 2001-2020 & IUS 2022

2.ábra: A versenyképesség változása a CEE országok relációjában (grafikusan)
 Forrás: WEF 2001-2020 & IUS 2022

Az egyértelműen látható a 2. ábrán, hogy az országok szinte ugyanazt az utat járják be a versenyképességben, így feltételezhetjük, hogy ha készülne most egy WEF lista, abban kimutatható lenne a magyar versenyképesség erősödése is. A csehek a WEF listákon is a legjobbak voltak a V4-eket tekintve. A lengyelek ugyanúgy felerősödtek 2001-et követően, míg a magyarok ugyanúgy gyengültek 2001-et követően, mint az IMD megállapításai szerint. A versenyképességi átrendeződés a fenti ábrákat is látva egyértelműen bizonyítást nyert. Magyarország kezdeti helyzeti előnyét elveszítve, Csehország a V4-ek legversenyképesebb gazdaságává lépett elő, eközben Lengyelország egy erőteljesebb versenyképesség erősödést követően az elmúlt években számottevő visszaesést volt kénytelen elszenvedni. A szlovák gazdaság az elmúlt több mint 20 évben érdemben nem tudott jelentősen beleszólni a V4-ek egymáshoz viszonyított versenyképességi rangsorába. Magyarország számára is rendelkezésre áll az az alternatíva, hogy innováció és tudásalapú gazdasággá váljon. Arra kellene törekednünk, hogy az Innovation Union Scoreboard összesített innovációs eredménytáblájában legalább egy csoportot előrébb lépjünk. Építenünk kell a még meglévő erősségeinkre, hiszen például a Világgazdasági Fórum kiemeli, hogy Magyarország a kutatóintézetek száma és minősége szempontjából kedvező pozícióban van, így ezeket a lehetőségeket ki kellene tudnunk használni. Intenzívebb befektetésekre lenne szükség az oktatásban az alapfokú oktatástól kezdve egészen a felsőoktatásig. A vállalkozások számára olyan üzleti környezet megteremtésére van szükség, amely előmozdítja a vállalkozói kedvet, és növeli a vállalkozások piacra gyakorolt jótékony hatását. Mind ehhez arra is szükség van, hogy erősödjön a társadalmi tőke és a bizalom, valamint újra egymásra találjon a gazdaságpolitika és a vállalkozói szektor, mert a megfelelő (hosszabb távú) gazdaságstratégia nélkül kisebb esély lesz a fejlődésre. Az elmúlt évek bizakodásra adnak okot és folytatni kellene azokat a törekvéseket, amelyek a versenyképességünk erősítését szolgálják. A megfelelő gazdaságpolitikai intézkedések, a jó stratégiai döntések és a tudatos gazdaságélénkítés segíthet abban, hogy megpróbáljuk megközelíteni a csehek versenyképesség szempontjából. A versenyképesség erősítése pedig nem öncél, hiszen az segít elősegíteni a jobb élet megteremtésének lehetőségeit.

Hivatkozások

- [1] Aiginger, K., Landesmann, M. Competitive economic performance: the European view. Working Papers. No. 179. Vienna. 2002.
- [2] Berger, T. Concepts of National Competitiveness. *Journal of International Business and Economy* (2008) 9(1): 91-111.
- [3] Bolouta, I., Pitelis, C. N. Who needs CSR? The impact of corporate social responsibility on national competitiveness. *Journal of Business Ethics*, 119(3), 349–364. 2014 doi: <https://doi.org/10.1007/s10551-013-1633-2>.
- [4] Collis, D.J., Montgomery, C.A. Versengés az erőforrások terén. *Harvard Business Review*. Magyar Kiadás. 2008. december (In English: Competition for resources)

- [5] Delgado, M., Ketels, C.H.M., Porter, M.E., Stern, S. The determinants of national competitiveness. Natioanl Bureau of Economic Research. Working paper series 2012 july
- [6] European Commission. Innovation Union Scoreboard 2022. Brussels. Belgium. (all reports are available online)
- [7] Fainshmidt, S., Smith, A., Judge, W. Q. National competitiveness and porter's diamond model: the role of MNE penetration and governance policy. *Global Strategy Journal*, 6(2), 81–104. 2016 doi: <https://doi.org/10.1002/gsj.1116>.
- [8] Garelli, S. The fundamentals and history of competitiveness. In *IMD World Competitiveness Yearbook*, 488-503. 2012.
- [9] Grilo, I., Koopman, G. J. Productivity and microeconomic reforms: Strengthening EU competitiveness. *Journal of Industry, Competition and Trade*, 6, 67-84. 2006
- [10] Institute for Management Development (2001-2022): *The World Competitiveness Yearbook*. Lausanne. Switzerland (all reports are available online)
- [11] Munyo, G., Talvi, E. *Latin America's Macroeconomic Outlook from a Global Perspective, Anemia, Exuberance and Vulnerability: the new global economic geography*, 2011
- [12] OECD. *Technology and the economy: The Key Relationships*. OECD Report. Paris. 1992.
- [13] Porter, M. E. *The competitive advantage of nations*. New York: The Free Press. 1990.
- [14] Rapkin, D., Avery, William P. (edit.): *National competitiveness in a global economy*. Lynne Rienner. London. 1995
- [15] Rungtornkiet, S. *National Competitiveness: Alternative Methodologies of Evaluation and Contemporary Conditions for Growth (Russian Federation Case Study)*. International science and technology conference "Earth science" IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science 272 (2019) 032117 IOP Publishing doi:10.1088/1755-1315/272/3/03211
- [16] Shmygol, N., Galtsova, O., Solovyov, O., Koval, V., Arsawan, W.E. Analysis of country's competitiveness factors based on inter-state rating comparisons. *E3S Web of Conferences* 153, 0 (2020) CORECT-IJSS 2019 <https://doi.org/10.1051/e3sconf/20201530>
- [17] Varga, J. Versenyképességi helyzetjelentés Magyarországról. In: Káposzta, József (szerk.) *Közgazdász Doktoranduszok és Kutatók IV. Téli Konferenciája*. Gödöllő, Magyarország: Szent István Egyetem (2018) 119 p. (In English: Competitiveness report about the Hungarian economy)

- [18] Varga, J., Csiszárík-Kocsir Á. A gazdasági proaktivizmus hiánya a hazai gazdaságban és a válságkezelésben. In: Csiszárík-Kocsir, Ágnes (edit.) Vállalkozásfejlesztés a XXI. században V.: tanulmánykötet. Budapest, Magyarország: Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar (2015a) pp. 409-438. (In English: Lack of economic proactivism in the domestic economy and crisis management)
- [19] Varga, J., Csiszárík-Kocsir Á. A regionális versenyképességünk vizsgálata In: Csiszárík-Kocsir, Ágnes; Garai-Fodor, Mónika (edit.) Vállalkozásfejlesztés a XXI. században X./2.: A környezeti változások és az új kihívások hatásai a szervezetek működésére Budapest, Magyarország: Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar (2020) 354 p. pp. 303-324. (In English: Analysis of the regional competitiveness in the CEE countries)
- [20] Varga, J., Csiszárík-Kocsir Á. Versenyképességi átrendeződés Közép-Kelet Európában, fókuszpontban a V4 országok. In: Rajnai, Zoltán; Fregan, Beatrix; Marosné, Kuna Zsuzsanna; Ozsváth, Judit (edit.) Tanulmánykötet a 6. Báthory-Brassai nemzetközi konferencia előadásaiból. 1-2. kötet. Budapest, Magyarország: Óbudai Egyetem, Biztonságtudományi Doktori iskola (2015b) 1,372 p. pp. 316-335. (In English: Changes of the positions in competitiveness rankings with analyzing the V4 countries)
- [21] World Economic Forum (2001-2020): The Global Competitiveness Report. Geneva. Switzerland (all reports are available online)
- [22] Zhao, J., Qi, N. Analysis of International Competitiveness of Multinational Corporations Based on Rough Sets. Hindawi Journal Volume 2021 <https://doi.org/10.1155/2021/9922410>